

EMILIA PAPRZYCKA

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

EDYTA MIANOWSKA

Uniwersytet Zielonogórski

NIETRWAŁOŚĆ ZWIĄZKÓW INTYMNYCH – SPOŁECZNO-DEMOGRAFICZNE UWARUNKOWANIA POWODÓW POTENCJALNEJ DECYZJI O ROZSTANIU KOBIET I MĘŻCZYZN

Streszczenie

Artykuł wpisuje się w zakres problematyki socjologii rodziny, przede wszystkim w obszar zainteresowań socjologii pary i socjologii intymności. Projektowanie badań i analizy ich wyników dokonane zostały w perspektywie przemian życia małżeńsko-rodzinnego L. Jamieson, A. Giddensa, U. Becka i E. Beck-Gernsheim. Konceptualizacja badań wyznaczona była koncepcją związku intymnego J.C. Kaufmanna oraz koncepcją płci R. Connell. Głównym zamierzeniem badawczym było rozpoznanie społeczno-demograficznych uwarunkowań powodów potencjalnej decyzji o zakończeniu związku. Badania zrealizowano w 2018 roku na reprezentatywnej próbie 951 dorosłych mieszkańców Polski metodą wywiadów bezpośrednich w wersji CAPI (*Computer Assisted Personal Interview*). Celem badań było ustalenie istotnych dla kobiet i mężczyzn powodów decyzji o odejściu od partnera/partnerki w sytuacji kryzysu w związku i braku satysfakcji z niego oraz wyjaśnienie zależności między cechami społeczno-demograficznymi a tymi powodami w ramach

Dr, Katedra Socjologii, Instytut Nauk Socjologicznych i Pedagogiki;
e-mail: emilia_paprzycka@sggw.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0003-3198-958X>

Dr, Zakład Metodologii Badań Społecznych, Instytut Pedagogiki;
e-mail: e.mianowska@ips.uz.zgora.pl; <https://orcid.org/0000-0002-0949-2641>

kategorii płci. W badaniach ustalono, że najczęściej wskazywanym powodem możliwej decyzji o odejściu od partnera(-ki) jest niewierność partnera(-ki) oraz dysfunkcje związku. Płeć okazała się czynnikiem różnicującym częstość wskazywania powodów decyzji o rozstaniu tylko w zakresie dysfunkcji związku. Analizy w ramach kategorii płci pozwoliły ustalić, że w przypadku kobiet czynnikami różnicującymi powody decyzji o rozstaniu w przypadku braku satysfakcji ze związku są wiek, wykształcenie, status intymny. W przypadku mężczyzn czynnikami różnicującymi są wiek, grupa społeczno-zawodowa, status intymny.

Słowa kluczowe: nietrwałość związków intymnych, kryzys związku, rozwody, kobiety, mężczyźni

WPROWADZENIE

Przedmiotem zainteresowania w artykule uczyniono uwarunkowania nietrwałości związków intymnych Polaków. Przyjęto w nim jedną z perspektyw współczesnego analizowania przemian życia intymnego, w której intymność opisywana jest jako podstawa życia prywatnego, a różnorodność typów bliskich relacji jest akceptowalna, a nawet spodziewana. Przyjmuje się tu, że zażyłe stosunki pozostają istotą życia prywatnego, a oparta na małżeństwie rodzina traci swoje naczelne znaczenie jako norma i ideał [Jamieson 2008]. Podkreśla się, że jedną z najbardziej charakterystycznych cech współczesnych związków jest ich temporalność, a analizy prowadzone w tym nurcie skupiają się przede wszystkim na dynamice przebiegu związków intymnych – ich tworzeniu się, przebiegu i czasie trwania [Jamieson 1998; Kaufmann 1993, 2012; Bauman 2003; Giddens 2006; Lahad 2011; Musiał 2015; Strzelecka 2017]. Z ustaleń badaczy wynika, że obecnie związki rozpadają się częściej niż kiedyś, a średnia liczba relacji w parze doświadczanych w trakcie życia w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat wzrosła [Schmidt 2015]. Dynamikę tych zmian obrazuje zestawienie wskaźników zawierania małżeństw i wskaźników rozwodów. W Polsce w okresie ostatnich czterech dekad liczba zawieranych małżeństw znacząco się zmniejszyła (spadek o blisko 40 pkt. proc.). W 1980 roku zawarto ich 307,3 tys., a w 2018 roku 192,4 tys. W porównywanym okresie systematycznie wzrósł natomiast wskaźnik rozwodów – w 1980 roku odnotowano ich 40,3 tys., a w 2018 roku 62,8 tys. Obecnie w Polsce na tysiąc nowo zawartych małżeństw przypada 356 rozwodów, a od 2010 roku liczba małżeństw rozwiązanych (przez śmierć jednego z małżonków

lub rozwód) przewyższa liczbę zawieranych. Różnica między małżeństwami zawartymi a rozwiązanymi w roku 1980 wyniosła 923,2 tys., a w 2018 roku była ujemna i wynosiła –321,4 tys. Wzrostowi liczby rozwodów towarzyszy zwiększająca się liczba małżeństw powtórnych [Rocznik Demograficzny 2016, 2019]. Jednocześnie należy zauważyć, że wzrostowi liczby małżeństw zakończonych rozwodem, przeprowadzanym na gruncie prawa cywilnego, towarzyszy wzrost liczby wniosków o unieważnienie sakramentu małżeństwa. Na 4662 takie wnioski wniesione w 2016 roku 3735 zostało rozstrzygniętych, a liczba wniosków złożonych w latach 2015–2016, które nie zostały rozstrzygnięte do końca 2016 roku, wynosiła aż 8035 [Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia 2018].

Częstość rozwodów różnicuje wiele czynników. Decyzje o rozwiązywaniu małżeństwa pozostają w związku z takimi cechami, jak płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, miejsce zatrudnienia i staż związku. Powództwo o rozwód wnoszą częściej kobiety – w latach 80. ich udział wynosił 60%, a od lat 90. już niemal 70%. Do 2005 roku staż małżeństwa decydował o tym, kto wnieśli wniosek do sądu. W przypadku krótkich związków (do 4 lat) to mężczyźni składali powództwa, po 5–19 latach pożycia – kobiety, a po 20 latach – mężowie. W 2018 roku częściej składały powództwa o rozwód kobiety będące w związkach małżeńskich trwających do 4 lat, 5–9 lat i 10–14 lat. Mężczyźni natomiast częściej wnosili o rozwód po 20 latach małżeństwa [Rocznik Demograficzny 2018]. Najczęściej na rozwód decydują się osoby, które w momencie powództwa są w wieku 40–44 lat, a najrzadziej te poniżej 24 i powyżej 60 roku życia. Powództwo wnoszą najczęściej osoby, które w momencie zawarcia małżeństwa miały 20–24 lata, najrzadziej te, które ślub zawarły poniżej 20 i powyżej 60 roku życia. Do rozwodów częściej dochodzi w miastach niż na wsiach (w 2018 około 30% stanowiły rozwody mieszkańców wsi). Wzrost wskaźnika rozwodów obserwuje się zarówno w miastach, jak i na wsi, jednak większa dynamika liczby rozwodów odnotowywana jest wśród mieszkańców wsi. W okresie ostatnich 40 lat na wsiach wzrost był prawie trzykrotny (1980 – 5,9 tys.; 2018 – 16,6 tys.), natomiast w miastach liczba rozwodów wzrosła ok. 1,3 razy (1980 – 33,9 tys.; 2018 – 42,5 tys.). Do rozwodu dochodzi najczęściej w przypadku, kiedy oboje małżonkowie mają wykształcenie średnie lub wyższe. W 2018 roku najczęściej rozwodzili się mężczyźni z wykształceniem średnim i zasadniczym zawodowym, najrzadziej z niepełnym podstawowym i gimnazjalnym. Natomiast najczęściej rozstawały się kobiety z wykształceniem średnim lub wyższym, najrzadziej z niepełnym podstawowym i policealnym [Rocznik Demograficzny 2019].

Z danych Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że w ostatnich latach niezmiennie najczęstszą przyczyną orzekania rozwodów jest niezgodność charakterów małżonków. W latach 80. ubiegłego wieku była ona przyczyną co czwartego rozwodu, a w 2018 roku – jedyną lub jedną z kilku przyczyn formalnego rozstania w przypadku blisko połowy małżeństw (43%). W 1980 roku najczęściej rozwodów orzeczono z powodu zdrady małżeńskiej, w 1990 z powodu nadużywania alkoholu. Od początku XXI wieku te przyczyny zajmują dalsze miejsca, a dynamikę zmian w tym zakresie obrazuje coraz częstsze orzekanie rozwodów z takich powodów jak dłuższa nieobecność czy różnice światopoglądowe, które w ubiegłym wieku nie były wymieniane [Rocznik Demograficzny 2018, 2019]. Obecnie na liście powodów, w następnej kolejności po niezgodności charakterów, znajdują się: niedochowanie wierności małżeńskiej (22%) oraz nadużywanie alkoholu (16%). W 2017 roku rzadziej orzekano rozpad małżeństwa z powodu nieporozumień finansowych między małżonkami (8%) oraz negatywnego stosunku jednego z małżonków do pozostałych członków rodziny (6%). Tylko w relatywnie niewielu sytuacjach za jedyną lub jedną z kilku przyczyn rozwodu uznano dłuższą nieobecność małżonka, trudności mieszkaniowe, różnice światopoglądowe oraz niedobranie seksualne (mniej niż 0,5%) [Rocznik Demograficzny 2018].

Zmienia się także nastawienie do trwałości małżeństwa – zdecydowanych zwolenników rozwodów jest blisko trzy razy więcej niż ich zdecydowanych przeciwników, a odsetek tych pierwszych ma tendencję wzrostową. W ostatnim dziesięcioleciu odsetek wzrósł o ponad połowę – z 20% do 32%. Obecnie jedynie niespełna co ósmy ankietowany (od 2013 roku spadek o 1 pkt. proc.) jest zdecydowanym przeciwnikiem rozwodów, co trzeci zaś (wzrost od 2013 o 6 pkt. proc.) wychodzi z założenia, że jeśli oboje małżonkowie zdecydują się na rozwiązanie swojego małżeństwa w drodze postępowania sądowego, nie powinni mieć ku temu żadnych przeszkód [CBOS 2013, 2018]. Najbardziej liberalne podejście do rozwodów prezentują osoby rozwiedzione lub będące w separacji oraz osoby stanu wolnego, ponadto badani nieregularnie praktykujący religijnie lub w ogóle niepraktykujący oraz deklarujący lewicowe poglądy polityczne. Akceptacja rozwodów jest częstsza, im większa jest miejscowość zamieszkania respondentów oraz im wyższy ich dochód *per capita*. Stosunkowo częściej niż inni wyrażają ją również osoby w wieku 18–24 lat i 25–34 lat, a spośród grup społeczno-zawodowych – pracownicy administracyjno-biurowi, uczniowie i studenci oraz robotnicy niewykwalifikowani [CBOS 2018].

O ile w ostatnim dziesięcioleciu przyzwolenie na rozwody dość istotnie wzrosło, o tyle opinie dotyczące dopuszczalnych powodów zakończenia małżeństwa

pozostają stosunkowo niezmiennie. Niemniej jednak systematycznie zmniejsza się odsetek osób przekonanych, że wystarczającym powodem do rozwodu może być niezgodność charakterów małżonków (spadek odsetka odpowiedzi twierdzących w ostatnich 10 latach łącznie o 10 pkt. proc.), alkoholizm małżonka (spadek o 6 pkt. proc.). Dodatkowo, w ciągu ostatnich pięciu lat, ubyłoby osób przekonanych, że usprawiedliwieniem dla rozwodu może być niedobranie seksualne małżonków (spadek o 12 pkt. proc.) oraz opuszczenie rodziny przez męża lub żonę (spadek 5 pkt. proc) [CBOS 2018].

W badaniach przedstawionych w artykule poszukiwano odpowiedzi na pytania dotyczące społeczno-demograficznych uwarunkowań powodów uznawanych za znaczące dla potencjalnej decyzji o zakończeniu związku. Zaproponowano w nim perspektywę analizowania współczesnych związków z uwzględnieniem kategorii rozstania. Wydaje się to zasadne, ponieważ większość osób ma w swoim życiu doświadczenia bycia w kilku związkach, a co za tym idzie – doświadczała rozstań [por. Schmidt 2015; Paprzycka, Mianowska 2020]. Obecnie osoby decydujące się na ślub nie muszą oczekiwać wspólnego życia aż do śmierci i biorą pod uwagę możliwość rozstania [Wallerstein, Blakeslee 1989; Jamieson 2008]. Z badań wynika także, że doświadczenia związane z rozstaniem mogą rzutować na perspektywną stronę biografii intymnej i modyfikować stosunek do związków w przyszłości [Paprzycka 2019]. Ponadto nawet jeśli rozstanie nie jest zdarzeniem realnym w związku, to wydaje się obecnie zdarzeniem potencjalnym i może pojawiać się na różnych etapach życia w parze. Rozstanie, traktowane jako kategoria opisu, pozwala ukazać dynamikę współczesnych związków intymnych, ilustrując również wskazywany przez badaczy wzrost znaczenia autorefleksyjności jednostek w zakresie ich związków intymnych [Illouz 2016] i rozpoznawania, jakie formy kończenia relacji są aktualnie akceptowane społecznie [Afifi i in. 2013]. Biorąc pod uwagę te przesłanki, w omawianym projekcie badawczym podjęto próbę rozpoznania uwarunkowań decyzji o rozstaniu w całej populacji, nie zaś tylko wśród osób, które ich doświadczają. Celem było rozpoznanie, jakie powody wskazywane są jako istotne dla decyzji o rozstaniu w sytuacji kryzysu i braku satysfakcji ze związku. Przyjęto, że obserwowana wielość i różnorodność doświadczeń w związkach w pojedynczych historiach intymnych prowadzi do tego, że ludzie, mając doświadczenia w wielu związkach, potrafią na ich podstawie oraz w następstwie obserwacji innych par, określić, co wyznacza według nich granice trwania związku i jakie cechy partnera(-ki) powodują, że nie potrafiliby z nim być.

Projektowanie badań wyznaczała konceptualizacja związku Jean-Claude'a Kaufmanna [1995, 2005, 2008], który definiuje związek jako nieustanny proces,

utworzenie się pary jako zbieg okoliczności, a trwanie pary jako efekt braku podjęcia decyzji o rozstaniu. Kaufmann widzi współczesną parę jako twór mniej stabilny, o skomplikowanej konstrukcji, której głównym problemem jest ciągle podejmowanie decyzji o byciu razem lub zerwaniu. Jednocześnie – podobnie jak inni badacze, m.in. Lynn Jamieson [2008], Eva Illouz [2016] – wzrost liczby rozstań (rozwodów, separacji) lokuje nie w koncepcji kryzysu pary, ale zwiększenia jej znaczenia. Zdaniem tego badacza relacja intymna stała się obecnie głównym punktem w biografii i ma znaczenie, jakiego dotąd nie miała. W konsekwencji powoduje to zwiększenie wymagań w stosunku do partnera i jakości związku. Mimo nietrwałości związków stwierdza się bowiem, że trwałe i satysfakcjonujący związek stanowi nadal istotny punkt odniesienia w ewaluacji relacji intymnej, zarówno dla par, jak i osób aktualnie niebędących w związku [Kaufmann 2012; Jewdokimow, Garncarek 2007; Paprzycka 2019]. Wzrost liczby rozstań może być więc widziany nie jako rezygnacja z poszukiwania towarzysza na całe życie, ale raczej brak zgody na źle funkcjonujące związki. W tym ujęciu związki stały się „bardziej kruche”, lecz jednocześnie dające potencjalnie więcej wzajemnej satysfakcji. Wysokie wskaźniki rozwodów interpretowane z tej perspektywy są odzwierciedleniem wzrastającej wagi, jaką przywiązuje się dziś do dobrego małżeństwa, i traktowane jako jeden z czynników przekształcających stosunek do małżeństwa [Jamieson 2008].

Zaproponowane w artykule analizy prowadzone były w perspektywie przemian intymności uwzględniającej dwie odmienne, ale komplementarne koncepcje autorstwa Anthony’ego Giddensa [2006, 2007] oraz Ulricha Becka i Elizabeth Beck-Gernsheim [1995]. W koncepcjach tych za istotny w interpretacjach przemian rzeczywistości społeczno-kulturowej uznaje się wymiar intymny. Ponieważ prezentują one odmienne perspektywy badawcze, analizują odmienne aspekty intymności i odmiennie waloryzują diagnozowane przez siebie zjawiska, to ich połączenie daje możliwość wielowymiarowych interpretacji współczesnych przemian intymności. W nawiązaniu do tych ujęć przyjęto za Giddensem, że nastąpił pewnego rodzaju wzrost wolności i równości oraz sceptyczne podejście Beck i Beck-Gernsheim, którzy wskazują na ograniczenia w tym zakresie. Giddens w swoim optymistycznym opisie płci i intymności wskazuje, że zmiana społeczna wymusza przejście do bardziej partykularnego rodzaju intensywniejszych związków intymnych, które osłabiają nierówności kobiet i mężczyzn. Jednocześnie szybkość i charakter tych zmian zmuszają ludzi do autorefleksyjności i wyboru, w jakich stosunkach osobistych chcą uczestniczyć. Zdaniem tego autora zarówno mężczyźni, jak i kobiety muszą sami stawić czoło

swym potrzebom emocjonalnym, a zwiększona samoświadomość z jednej strony wymaga utrzymujących własne „ja” związków z innymi, z drugiej daje nowe możliwości poznania. Podkreśla, że wiedza ta nabywana jest w większym stopniu na podstawie licznych interakcji niż określonych modeli życia razem – które są niejednoznaczne i których obecnie jest wiele. W swoich prognozach przewiduje więc wzrost popularności nowego rodzaju związku, tak zwanej czystej relacji, który niejako z definicji jest związkiem dwóch równych osób. Podkreślanym tu wymiarem intymności jest poznanie i zrozumienie, a nie bardziej praktyczne formy troski. Czystą relację charakteryzuje bowiem to, że rozmywają się kryteria zewnętrzne i związek jest utrzymywany jedynie dla korzyści, których sam dostarcza. Beck i Beck-Gernsheim widzą jednak ograniczenia w realizacji tak nakreślonego modelu związków intymnych i podkreślają, że współcześnie, w dobie indywidualizacji związki dwóch pragnących wolności jednostek stają się coraz trudniejsze. Trudności te są między innymi rezultatem napięć między wymaganiami rynku pracy a wymaganiami związanymi z życiem rodzinnym. Autorzy ci, odmiennie niż Giddens, zauważają, że wzrost wolności i równości jest w znacznej mierze teoretyczny i raczej postulatyczny. Ich zdaniem mimo nowych wartości społeczeństwo jako całość nie nadaża za progresywnymi i egalitarnymi przekonaniami, szczególnie w kontekście zmiany relacji między płciami – jako konsekwencji przemian w wielu różnych dziedzinach życia społecznego. Zmiany te mają bowiem swoje ograniczenia w strukturze społecznej.

Potencjalnych uwarunkowań nietrwałości związków poszukiwano, koncentrując się na analizie czynników społeczno-demograficznych lokujących jednostki na różnych poziomach struktury społecznej. Główną kategorią analityczną uczyniono płeć, a analizy ukierunkowane były na rozpoznanie strukturalnych konsekwencji różnic płciowych w obszarze trwałości związków intymnych. Ramy teoretyczne analiz wyznaczała teoria płci społeczno-kulturowej Raewyn Connell [1987, 2013]. Płeć definiowana jest w niej jako swoista struktura i instytucja. W tym ujęciu płeć ma znaczenie dla kształtowania stratyfikacji społecznych i determinuje dostęp do kapitałów różnego typu. Przyjęto za Connel, że płeć kulturowa strukturyzuje życie społeczne w różnych jego wymiarach, zarówno mikro-, mezo-, jak i makrostrukturalnych, i że jest strukturą gradacyjną. Widziana w kategoriach procesu i praktyki społecznej, jest stwarzana i reprodukowana przez cykliczne praktyki strukturyzujące porządki społeczne i rozmieszczające w zróżnicowanych przestrzeniach oraz pozycjach różne kategorie kobiet i mężczyzn. Zakłada się przy tym istnienie indywidualnych różnic wewnątrz zbiorowości kobiet i mężczyzn. Tym samym prezentowane badania wpisują się w funkcjonalne

ujmowanie płci społeczno-kulturowej, w którym wskazuje się na społeczną rolę i miejsce płci w konstytuowaniu życia społecznego [Holmes, Marra 2011; Wharton 2006]. Płeć traktowana jest tu jako kategoria stratyfikacyjna stosowana do analizy umiejscowienia kobiet i mężczyzn na różnych poziomach organizacji życia społecznego [Acker 1990; Ferree 2003; Martin 2004]. Podejście to koresponduje również z perspektywą strukturalistyczną przemian życia rodzinnego Claude'a Lévi-Straussa [2012], według której charakter relacji wewnątrzmażeńskich i rodzinnych wyznaczany jest w społeczeństwach przez typy struktury społecznej. Wobec powyższego w badaniach uwzględniono czynniki wpływające na kształt struktury społecznej ułożone w cechach społeczno-demograficznych i jednocześnie te, które wskazywane są w badaniach jako korelujące ze stosunkiem do rozwodów [Hills, Rubin, Peplau 1976; Shapiro, Lambert 1999; Amato 2000; Jalovaara 2003; Szlendak 2011].

ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE I REALIZACJA BADAŃ

Badania miały charakter wyjaśniający, a ich celem było ustalenie zależności między cechami społeczno-demograficznymi kobiet i mężczyzn a potencjalnymi powodami istotnymi dla podjęcia decyzji o rozstaniu w sytuacji bycia w niesatysfakcjonującym związku. W badaniach poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania badawcze: Jaka jest hierarchia powodów, które mogą uzasadniać decyzję o rozstaniu? Czy istnieje związek między płcią a powodami potencjalnej decyzji o rozstaniu i jakie jest zróżnicowanie znaczenia tych powodów wewnątrz kategorii płci? Jakie cechy społeczno-demograficzne kobiet i mężczyzn różnicują znaczenie powodów potencjalnej decyzji o rozstaniu? W badaniach postawiono następujące hipotezy: (H1.) Istnieje związek między płcią a powodami potencjalnej decyzji o rozstaniu; (H2.) Cechy społeczno-demograficzne kobiet i mężczyzn różnicują znaczenie powodów potencjalnej decyzji o rozstaniu.

Dane

Badania zrealizowane były na reprezentatywnej grupie 951 dorosłych mieszkańców Polski (18–66 lat)¹ w 2018 roku, losowanej z operatu PESEL. Kobiety stanowiły 53%, mężczyźni 47% badanych. Badanie przeprowadzono metodą

¹ Badania realizowano w ramach projektu: „Dynamika związków intymnych Polaków” w 2017–2018 r., Dotacja celowa Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Kierownik projektu: Emilia Paprzycka. Realizatorem badań na ogólnopolskiej próbie reprezentatywnej było Centrum Badania Opinii Społecznej.

wywiadów bezpośrednich (*face-to-face*) wspomaganym komputerowo – tzw. CAPI (*Computer Assisted Personal Interview*).

Zmienne i wskaźniki

W związku z tym, że przyjęte perspektywy analiz wyznaczała koncepcja płci Connel w ujęciu strukturalnym, koncentrowano się na tych zmiennych wyjaśniających, które definiują status społeczny i mają znaczenie dla usytuowania w strukturze społecznej. Z wyznaczonego pytaniami badawczymi zbioru cech w badaniach wykorzystane zostały jako zmienne niezależne takie czynniki społeczno-demograficzne, jak: płeć, wiek, miejsce zamieszkania, wykształcenie, kategoria zawodowa i sytuacja materialna (której obiektywnym wskaźnikiem była wysokość miesięcznego dochodu na osobę). W analizach wzięto również pod uwagę status intymny badanych, który zoperacjonalizowano według kryterium bycia w związku. Status intymny stanowił odpowiednik stanu cywilnego (tradycyjnie charakteryzującego sytuację rodzinno-prawną badanych), który w większym stopniu uwzględniał zróżnicowanie współczesnych związków intymnych. Kategorie obejmowały nie tylko bycie w związku formalnym, ale również bycie w związku nieformalnym czy prowadzenie życia bez partnera².

Potencjał do rozstań rozpoznano, przedstawiając badanym listę powodów obejmującą możliwe źródła problemów w związku. Badanych poproszono o ocenę dwunastu problematycznych sytuacji, które mogą stanowić potencjalne przyczyny rozstań. Wśród proponowanych do ewaluacji powodów decyzji o rozstaniu uwzględnione zostały najczęściej wskazywane przyczyny rozwodów [CBOS 2013; Eurostat 2015]. Ujęto także zdarzenia oznaczające złamanie przysięgi małżeńskiej – niedotrzymanie obietnicy miłości, wierności i uczciwości małżeńskiej. Wzięto również pod uwagę potencjalne przyczyny rozstań, których źródłem może być funkcjonowanie w długoletnim związku i które mogą mieścić się w ramach najczęściej wskazywanego powodu rozwodów – tak zwanej niezgodności charakterów³. Badani odpowiadali na pytanie: „Ludzie rozstają się z różnych powodów.

² Analizy dotyczące uwarunkowań potencjalnych decyzji o rozstaniu, uwzględniające takie zmienne wyjaśniające jak staż związku i dietność, ze względu na przyjętą perspektywę analityczną, nie zostały ujęte w artykule. Ustalenia dotyczące tych zależności są przedmiotem analiz w innych pracach – m.in.: Paprzycka, Mianowska 2020.

³ Lista powodów obejmowała następujące możliwe przyczyny zakończenia związku: (1) brak czasu dla siebie nawzajem; (2) trudności w porozumiewaniu się, częste kłótnie; (3) wypalenie w związku, oddalenie się od siebie; (4) uzależnienie partnera (np. od alkoholu, narkotyków, hazardu); (5) przemoc fizyczna lub psychiczna ze strony partnera; (6) spadek atrakcyjności partnera – zmiany wyglądu związane z wiekiem, zaniedbanie; (7) niedopasowanie seksualne; (8) jednorazowa zdrada

Które z poniższych powodów miałyby znaczenie dla Pana(i) przy podejmowaniu decyzji o rozstaniu z partnerem(-ki)”, odnosząc się do wszystkich wymienionych powodów – wybierając odpowiedź twierdzącą lub przeczącą.

Uwzględnione w kafeterii powody usytuowane były w różnych obszarach problematyzujących trwałość związku. Powody należące do tych samych obszarów stały się podstawą do zbudowania indeksów identyfikujących znaczenie (grup) powodów dla potencjalnej decyzji o rozstaniu. Utworzono pięć indeksów, które obejmowały następujące powody:

1) *indeks osłabienia relacji w związku*: brak czasu dla siebie nawzajem; trudności w porozumiewaniu się, częste kłótnie; wypalenie w związku, oddalenie się od siebie;

2) *indeks dysfunkcji związku*: uzależnienie partnera (np. od alkoholu, narkotyków, hazardu); przemoc fizyczna lub psychiczna ze strony partnera;

3) *indeks spadku atrakcyjności fizycznej i seksualnej partnera*: spadek atrakcyjności partnera – zmiany wyglądu związane z wiekiem, zaniedbanie; niedopasowanie seksualne;

4) *indeks niedochowania wierności*: jednorazowa zdrada przez partnera; długotrwały romans partnera;

5) *indeks problemów partnera*: problemy finansowe partnera; niezdolność do posiadania dzieci przez partnera; długotrwała choroba partnera.

Wartość każdego indeksu wyznaczona została jako suma wskazań akceptujących itemy wchodzące w jego skład. Przyjęto, że im wyższa wartość indeksu, tym większe znaczenie powodów z danego obszaru. Indeksy w zależności od liczby itemów mogły przyjmować wartości od 0 do 2 lub od 0 do 3. W kolejnych procedurach analitycznych wartości indeksów zostały unormowane⁴ i zrekodowane do zmiennych trychotomicznych o wartościach: „powody nieważne”, „powody ważne” i „powody bardzo ważne”⁵.

przez partnera; (9) długotrwały romans partnera; (10) problemy finansowe partnera; (11) niezdolność do posiadania dzieci przez partnera; (12) długotrwała choroba partnera.

⁴ W celu otrzymania dla wszystkich zmiennych jednakowego zakresu zmienności wykonano przekształcenie ilorazowe. Wartość unormowaną otrzymano, wykorzystując unitaryzację zerową [por. Kukuła 2000: 77–79; Jarocka 2015].

⁵ Zakresy unormowanych wartości indeksów przyjęte do ustalenia wartości zmiennych „znaczenie powodów”: powody nieważne <0, 0,33>; powody ważne <0,33, 0,66>; powody bardzo ważne <0,66,1> .

Narzędzia statystyczne

W celu sprawdzenia zakładanych związków do porównań między dwoma grupami wykorzystano test U Manna-Whitneya. W analizach wykorzystano również test chi kwadrat w przypadku testowania rozkładów zmiennych nominalnych. Przeprowadzono analizę skupień zmiennych jakościowych metodą grupowania dwustopniowego. Zastosowana procedura eksploracji służyła ujawnieniu występujących wśród badanych charakterystycznych konfiguracji potencjalnych przyczyn zakończenia związku. Segmentację oceniono na podstawie miary współczynnika Silhouette. W badaniach przyjęto poziom istotności $\alpha = 0,05$. Obliczenia wykonano w pakiecie statystycznym PS IMAGO.

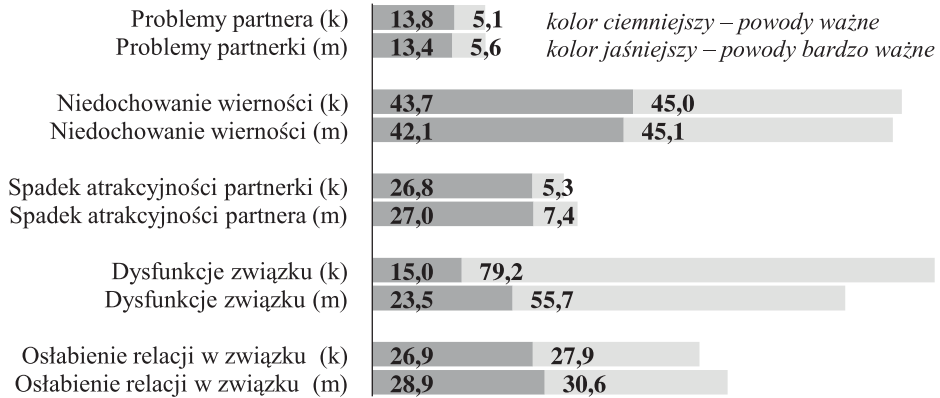
WYNIKI

Powody decyzji o rozstaniu kobiet i mężczyzn

Przeprowadzone analizy pozwalają stwierdzić, że najczęstszymi powodami rozpadu związku (mają status powodów ważnych lub bardzo ważnych) są niedochowanie wierności przez partnera oraz dysfunkcje związku. Na odejście od partnera z powodu niewierności zdecydowałoby się 87,4% badanych. Równie często (87,4%) badani byliby skłonni zakończyć związek z powodu jego dysfunkcji. Pogorszenie się relacji między partnerami jako powód rozstania wskazała ponad połowa badanych (57,0%). Dla jednej trzeciej (33,1%) rozstanie uzasadniałby spadek atrakcyjności partnera, a prawie co piąty badany (19,9%) wskazał problemy partnera jako prawdopodobną przyczynę rozstania. Mężczyźni najczęściej gotowi byliby zakończyć związek z powodu niewierności partnerki (87,2%). Przy czym równie często powód ten wskazywany był przez kobiety. Większość (88,7%) z nich rozważałaby rozstanie właśnie z tego powodu. Jednak przyczyną najczęściej wskazywaną przez kobiety były dysfunkcje związku (94,2%) (wykres 1).

Wśród wszystkich uwzględnionych potencjalnych przyczyn zakończenia związku jedynie częstość wskazywania dysfunkcji związku jako powodu rozstania jest różna wśród kobiet i mężczyzn. Płeć istotnie statystycznie różnicuje wskazywanie tego powodu przez badanych (Test U Manna-Whitneya: $z = -8,143$ $p < 0,001$).

WYKRES 1. Znaczenie powodów rozstań wśród kobiet (k) N = 504 i mężczyzn (m) N = 447. Dane w procentach

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Aby uzyskać wielowymiarowy obraz potencjału rozstań w zależności od wagi poszczególnych powodów, wykorzystano procedury segmentacji uwzględniające różnice w ważności poszczególnych powodów. Przeprowadzona analiza skupień miała na celu zidentyfikowanie grup badanych, którzy przywołują poszczególne argumenty w określonej konfiguracji ze zbliżoną częstością. Segmentacja oparta została na pięciu zmiennych łączących powody lokujące się w tym samym obszarze (osłabienie relacji w związku, dysfunkcje związku, spadek atrakcyjności partnera(-ki), niedochowanie wierności oraz problemy partnera(-ki)) przyjmujących wartości: „powody nieważne”, „powody ważne” lub „powody bardzo ważne”. Grupowanie wykonano osobno dla każdej kategorii płci. Analiza skupień, w której uwzględniono jako kryteria segmentacji pięć grup powodów, pozwoliła wyróżnić⁶ wśród kobiet trzy (tabela 1), a wśród mężczyzn cztery wewnętrznie jednorodne, różniące się między sobą grupy (tabela 2)⁷.

⁶ Procedury segmentacji wykonane dla różnych porządków obserwacji dawały zbieżne wyniki. Wybrano rozwiązanie, dla którego uzyskano najwyższą wartość współczynnika Silhouette.

⁷ W tabelach wyróżniono częstość dominanty.

TABELA 1. Struktura znaczenia powodów odejścia od partnera w skupieniach. Kobiety N = 504, dane w procentach

	Powody	Oslabienie relacji w związku	Dysfunkcje związku	Spadek atrakcyjności fiz. i seks. partnera	Niedochowanie wierności	Problemy partnera
Skupienie pierwsze	nieważne	71,0	25,0	91,1	48,5	91,0
	ważne	16,0	63,0	8,9	24,8	8,9
	bardzo ważne	13,0	12,0	–	26,7	–
Skupienie drugie	nieważne	10,3	–	22,0	1,6	65,2
	ważne	23,2	4,3	64,0	40,0	21,9
	bardzo ważne	66,5	95,7	14,0	58,4	12,8
Skupienie trzecie	nieważne	66,3	–	100,0	–	91,0
	ważne	36,2	–	–	56,9	9,0
	bardzo ważne	–	100,0	–	43,1	–

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

TABELA 2. Struktura znaczenia powodów odejścia od partnerki w skupieniach. Mężczyźni N = 447, dane w procentach

	Powody	Oslabienie relacji w związku	Dysfunkcje związku	Spadek atrakcyjności fiz. i seks. partnera	Niedochowanie wierności	Problemy partnera
Skupienie pierwsze	nieważne	47,1	17,8	100,0	–	100,0
	ważne	31,4	25,7	–	–	–
	bardzo ważne	21,6	56,4	–	100,0	–
Skupienie drugie	nieważne	25,2	2,8	55,9	–	69,9
	ważne	45,5	40,8	39,9	93,7	25,9
	bardzo ważne	29,4	56,4	4,2	6,3	4,2
Skupienie trzecie	nieważne	73,4	67,7	93,5	54,3	94,6
	ważne	12,8	5,4	4,3	45,7	3,2
	bardzo ważne	13,8	26,9	2,2	–	2,2
Skupienie czwarte	nieważne	12,8	–	2,6	2,6	60,3
	ważne	17,9	9,0	66,7	–	21,8
	bardzo ważne	69,2	91,0	30,8	97,4	17,9

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Na podstawie analizy struktury znaczenia powodów w poszczególnych skupieniach rozpoznana została dominująca argumentacja osób należących do wyodrębnionych grup. Wśród kobiet rozpoznano następujące grupy: 1) skupienie pierwsze (22,3%) – kobiety, dla których jedynym powodem uzasadniającym decyzję o rozstaniu byłaby dysfunkcja związku wynikająca z problemu uzależnienia partnera i przemocy fizycznej lub psychicznej. Pozostałe powody najczęściej są dla nich nieważne; 2) skupienie drugie (38,2%) – kobiety, dla których poza dysfunkcją związku (wskazywaną jako bardzo ważny powód przez prawie wszystkie badane) powodem decyzji uzasadniającej rozstanie byłoby także niedochowanie wierności przez partnera. Wiele z nich zakończyłoby też związek, jeśli jego jakość nie byłaby satysfakcjonująca (osłabienie relacji lub niewierność, a dla niektórych także spadek atrakcyjności lub niedopasowanie seksualne); 3) skupienie trzecie (39,5%) – kobiety, dla których najbardziej znaczącym argumentem na rzecz rozstania byłaby oprócz dysfunkcji związku niewierność partnera. Pozostałe powody najczęściej są nieważne.

Wśród mężczyzn wyodrębniono następujące grupy: 1) skupienie pierwsze (24,4%) – mężczyźni, dla których wystarczającym powodem uzasadniającym rozstanie byłoby niedochowanie wierności przez partnerkę. Rozważaliby także podjęcie decyzji o rozstaniu w przypadku dysfunkcji związku; 2) skupienie drugie (34,4%) – mężczyźni, dla których istotnymi powodami decyzji o odejściu od partnerki byłyby niewierność, dysfunkcje w związku, ale także osłabienie relacji w związku; 3) skupienie trzecie (23,3%) – mężczyźni, dla których żaden z powodów nie byłby dostatecznym argumentem na rzecz podjęcia decyzji o rozstaniu; 4) skupienie czwarte (18,9%) – mężczyźni, dla których niewierność partnerki, dysfunkcje związku i osłabienie relacji w związku oraz spadek atrakcyjności fizycznej i seksualnej partnerki byłyby powodami uzasadniającymi zakończenie związku. Dla tych mężczyzn wszystkie powody, za wyjątkiem problemów partnerki, mogłyby stanowić argument za rozstaniem.

Cechy społeczno-demograficzne kobiet i mężczyzn a powody decyzji o rozstaniu – analiza typologiczna

Wyodrębnione w analizie skupień grupy różniące się konfiguracją i częstością wskazywanych powodów świadczą nie tylko o występowaniu różnicowania znaczenia powodów uzasadniających decyzję o rozstaniu, ale także o różnych preferencjach w tym względzie wśród kobiet i mężczyzn. Kierowanie się określonym układem powodów przez kobiety i mężczyzn jest powiązane z cechami społeczno-demograficznymi. Wśród kobiet argumentacja uzasadniająca decyzję

o rozstaniu jest różnicowana przez wiek, wykształcenie i status intymny. Natomiast w przypadku mężczyzn powody wskazywane jako znaczące dla decyzji o odejściu od partnerki różnicuje wiek, kategoria społeczno-zawodowa oraz status intymny (tabela 3).

TABELA 3. Zróżnicowanie przynależności do skupień ze względu na cechy społeczno-demograficzne (test chi kwadrat), N = 951. Dane w procentach

Cecha	Kategorie			Wynik testu	Skupienia dla kobiet			Wynik testu	Skupienia dla mężczyzn			
		k	m		Sk.1	Sk.2	Sk.3		Sk.1	Sk. 2	Sk. 3	Sk.4
		53,0	47,0		22,3	38,2	39,5		24,4	34,4	23,3	18,9
Wiek	18–24 lata	7,3	8,1	chi=24,944 df=10 p=0,005	14,3	68,6	17,1	chi=75,891 df=15 p<0,001	35,3	23,5	11,8	29,4
	25–34 lata	20,9	17,6		14,4	42,3	43,3		46,5	15,5	11,3	26,8
	35–44 lata	19,7	17,6		18,8	33,3	47,9		29,6	39,4	8,5	22,5
	45–54 lata	14,1	16		22,4	38,8	38,8		17,2	35,9	39,1	7,8
	55–64 lata	17,1	19,4		21,7	38,6	39,8		19,0	41,7	22,6	16,7
	65 lat i więcej	21	21,3		31,6	32,7	35,7		7,9	42,7	33,7	15,7
Wykształcenie	podstaw./gimn.	18,2	19,7	chi=15,115 df=6 p=0,019	33,7	43,4	22,9	ni.	20,0	38,8	25,9	15,3
	zawodowe	17,9	31,9		20,0	37,6	42,4		22,5	34,1	26,4	17,1
	średnie	32,5	28,2		17,7	39,2	43,0		29,3	36,2	13,8	20,7
	wyższe	31,5	20,2		18,8	37,6	43,6		25,3	28,9	24,1	21,7
Miejsce zamieszkania	wieś	37,8	41,9	ni.	23,6	35,7	40,7	ni.	19,7	31,8	25,4	23,1
	m. do 19 tys.	12,9	15,8		18,0	49,2	32,8		30,2	36,5	15,9	17,5
	m. 20–99 tys.	20,2	19		23,2	37,4	39,4		28,0	32,9	29,3	9,8
	m. 100–499 tys.	16,5	14,4		17,6	39,2	43,2		31,1	32,8	16,4	19,7
	m. pow. 500 tys.	12,5	8,8		17,2	43,1	39,7		17,1	48,6	17,1	17,1
Dochód	poniżej 2 tys. zł	72,5	64,8	ni.	23,8	37,2	39,0	ni.	26,0	33,7	20,7	19,7
	2 tys. zł i więcej	27,5	35,2		18,8	45,5	35,6		20,5	38,4	22,3	18,8
Warunki materialne	złe	6,3	5,8	ni.	24,1	41,4	34,5	ni.	12,5	37,5	25,0	25,0
	średnie	31,5	32,8		24,7	39,3	36,0		21,6	40,3	22,4	15,7
	dobrze	62,2	61,5		19,3	39,0	41,7		27,0	31,3	21,9	19,9

TABELA 3. (cd.)

Cecha	Kategorie	k	m	Wynik testu	Skupienia dla kobiet			Wynik testu	Skupienia dla mężczyzn			
					Sk.1	Sk.2	Sk.3		Sk.1	Sk. 2	Sk. 3	Sk.4
		53,0	47,0		22,3	38,2	39,5		24,4	34,4	23,3	18,9
Grupa społeczna i zawodowa	kadra kier., spec.	13,3	10,6	ni.	15,3	37,3	47,5	chi=35,315 df=18 p=0,009	27,3	33,3	27,3	12,1
	śr. person., prac. usług i adm.biurow.	19,3	18,8		16,8	43,2	40,0		31,5	27,4	13,7	27,4
	robotnicy	8,1	14,5		20,5	43,6	35,9		33,3	30,0	22,2	14,4
	rolnicy, prac. na własny rachunek	7,4	9,3		21,6	40,5	37,8		22,9	29,2	22,9	25,0
	zajmuj. się domem, bezrob.	16,9	12		21,3	32,5	46,3		23,1	38,5	15,4	23,1
	emeryci, renciści	30,7	31,8		27,8	34,0	38,2		11,5	43,5	28,2	16,8
	uczni. i studenci	4,3	3,8		13,6	72,7	13,6		50,0	21,4	14,3	14,3
Status intymny	bez partnera	27,4	29,2	chi=21,209 df=4	21,6	49,6	28,8	chi=24,772 df=6	13,6	39,8	20,3	26,3
	nieformalny	10,4	8,2	p<0,001	17,3	55,8	26,9	p<0,001	35,5	25,8	6,5	32,3
	małżeństwo	62,2	62,6		21,9	31,6	46,5		28,1	32,7	25,1	14,1

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Uwzględniając zidentyfikowane różnicowania, skonstruowano typologię badanych ze względu na społeczno-demograficzne uwarunkowania potencjalnych powodów uzasadniających decyzję o odejściu od partnera. Wśród kobiet wyróżnione zostały następujące typy:

1. **Kobiety, które zakończyłyby związek tylko w przypadku jego dysfunkcji** (typ pierwszy). Dla kobiet z tego typu powodem decyzji o rozstaniu są przede wszystkim uzależnienia partnera i stosowanie przez niego przemocy fizycznej lub psychicznej. Analizy pozwalają na stwierdzenie, że im starsze kobiety, tym częściej prezentują takie stanowisko. Najczęściej są to kobiety po 45 roku życia. Częściej kobiety legitymujące się wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym, rzadziej te będące w związkach nieformalnych.

2. **Kobiety, które zakończyłyby związek, kiedy jego jakość nie będzie satysfakcjonująca** (typ drugi). W przypadku tej grupy kobiet za odejściem od partnera przemawiać może wiele argumentów – brak czasu dla siebie nawzajem, częste kłótnie, wypalenie w związku i oddalenie się od siebie, a także

zaniedbanie się partnera i spadek jego atrakcyjności fizycznej i seksualnej oraz niedopasowanie seksualne i niewierność są uzasadnionymi powodami decyzji o rozstaniu. Typ ten reprezentowany jest najczęściej przez kobiety młode w wieku 18–24 lat, najczęściej przez będące w związkach nieformalnych lub pozostające bez partnera.

3. Kobiety, które zakończyłyby związek z powodu niewierności partnera (typ trzeci). Dla kobiet reprezentujących ten typ przede wszystkim długotrwały romans partnera, a także jednorazowa zdrada, obok dysfunkcji związku, przesądzają o rozstaniu z partnerem. Taką argumentacją najczęściej posługują się kobiety z kategorii wiekowej 35–44 lata i nieco młodsze (25–34 lata), najrzadziej natomiast z najmłodszej kategorii wiekowej (18–24 lata). Ten typ najczęściej reprezentują kobiety będące w związkach małżeńskich.

Typologia mężczyzn ze względu na społeczno-demograficzne uwarunkowania potencjalnych powodów odejścia od partnerki/zakończenia związku przedstawia się następująco:

1. Mężczyźni, dla których powodami zakończenia związku byłaby niewierność partnerki i dysfunkcje związku (typ pierwszy). W tym typie częściej niż w pozostali mężczyźni lokują się młodzi mężczyźni z kategorii wieku 25–34 lata, najrzadziej dojrzały – po 45 roku życia, w szczególności najstarsi (po 65 roku życia). Najczęściej są to mężczyźni pozostający w związkach nieformalnych lub małżeńskich, reprezentanci takich kategorii społeczno-zawodowych, jak studenci, robotnicy i personel średniego szczebla.

2. Mężczyźni, dla których powodami zakończenia związku byłaby niewierność partnerki, brak bliskiej relacji i dysfunkcje związku (typ drugi). Mężczyźni wskazujący takie powody to przede wszystkim osoby w wieku powyżej 35 lat, należące najczęściej do kategorii społeczno-zawodowych obejmujących emerytów, rencistów i osoby zajmujące się domem. Najrzadziej ten typ reprezentują mężczyźni będący w związkach nieformalnych.

3. Mężczyźni, dla których nie ma znaczących powodów uzasadniających decyzję o zakończeniu związku (typ trzeci). Ten typ reprezentują najczęściej mężczyźni w wieku dojrzałym – 45–54 lat i powyżej 65 roku życia. Spośród wszystkich kategorii społeczno-zawodowych najczęściej reprezentują go emeryci i renciści oraz kadra kierownicza i specjaliści. Częściej niż mężczyźni będący w związkach nieformalnych lokują się w nim osoby będące w związkach małżeńskich i pozostające bez partnerki.

4. Mężczyźni, dla których istnieje wiele znaczących powodów uzasadniających decyzję o rozstaniu. Powodem zakończenia przez nich związku są zarówno niewierność partnerki, dysfunkcja związku, jak i spadek atrakcyjności

fizycznej i seksualnej partnerki oraz osłabienie relacji (typ czwarty). W tym typie obejmującym mężczyzn, dla których właściwie każdy z powodów może być argumentem uzasadniającym zakończenie związku, znajdują się najczęściej mężczyźni z najmłodszych kategorii wiekowych (do 44 roku życia). Reprezentują przede wszystkim średni personel, pracowników usług i administracji oraz rolników i osoby pracujące na własny rachunek, a także osoby bezrobotne i zajmujące się domem. Najczęściej do tego typu należą mężczyźni, którzy pozostają w związkach nieformalnych i nieco rzadziej mężczyźni pozostający bez partnerki.

DYSKUSJA WYNIKÓW

Ustalenia z badań pokazują, że większość badanych bierze pod uwagę możliwość rozstania w sytuacjach kryzysu związku. Wyniki te wpisują się w obserwowaną przez badaczy zmianę oczekiwań co do trwałości związków [Wallerstein, Blakeslee 1989; Jamieson 2008] i wzmacniają tezę, że obecnie w każdym związku rozstanie jest zdarzeniem potencjalnym. Na podstawie analizy wyników można stwierdzić, że największym zagrożeniem dla trwałości związku jest jego dysfunkcja i niedochowanie wierności przez partnerów. W perspektywie analizowania trwałości pary w ujęciu Kaufmanna wystąpienie tych sytuacji można uznać za granice wyznaczające koniec związku. Uzależnienie partnera(-ki) oraz stosowanie przemocy fizycznej to przesłanki, których pojawienie się najprawdopodobniej w konsekwencji doprowadzi do zakończenia związku. Równie duży potencjał sprzyjający gotowości do rozstań ma niedochowanie wierności. Zarówno jednorazowa zdrada, jak i długotrwały romans wskazywane są przez większość badanych jako czynnik, który zaważyłby na decyzji o zakończeniu związku. Ustalenia te korespondują z wynikami badań dotyczącymi najczęstszych przyczyn rozwodów w Polsce. Niedochowanie wierności i uzależnienie od alkoholu to w ostatnich latach, zaraz po niezgodności charakterów, najczęstsze przyczyny orzekania rozwodów [Eurostat 2015; Raport GUS 2016; Rocznik Demograficzny 2018, 2019]. Także w opinii społecznej są to najczęściej wskazywane powody uzasadniające decyzję o rozwiązaniu małżeństwa. Jednocześnie – nieznacznie, ale systematycznie – zmniejsza się poparcie dla rozwodów z powodu niezgodności charakterów, jak również niedobrania seksualnego [CBOS 2018]. Z przeprowadzonego badania wynika, że analizowane powody, które wpisują się zakresowo w tak zwaną niezgodność charakterów (brak czasu dla siebie nawzajem; trudności w porozumiewaniu się, częste kłótnie; wypalenie w związku, oddalenie się od siebie) czy niedopasowanie seksualne (spadek atrakcyjności partnera – zmiany

wyglądu związane z wiekiem, zaniedbanie; niedopasowanie seksualne) lokują się pod względem wskazań na niższych pozycjach. W pierwszym przypadku jest to potencjalny powód do rozstań dla ponad połowy badanych, w drugim zaś dla mniej niż jednej trzeciej.

Analiza zróżnicowania znaczenia potencjalnych powodów rozstań ze względu na płeć wykazała, że poza dysfunkcją związku inne uwzględnione w badaniu powody (osłabienie relacji, niedochowanie wierności, spadek atrakcyjności partnera(-ki), problemy partnera(-ki)) były wskazywane przez kobiety i mężczyzn tak samo często. Oznacza to, że tym pozostałym okolicznościom prowadzącym do destabilizacji relacji, której następstwem może być rozstanie partnerów, przedstawiciele obu płci nadają zbliżoną wagę. Uwzględnienie istnienia różnic wewnątrz zbiorowości kobiet i mężczyzn pozwoliło na rozpoznanie zróżnicowania i stwierdzenie odmiennych motywacji w ramach kategorii płci. Ustalono, że poszczególne powody przywoływane są wśród kobiet i mężczyzn w różnych układach. Przyjęcie perspektywy analitycznej pozwalającej na identyfikację najczęściej występujących konfiguracji powodów zakończenia związku (analiza skupień) umożliwiło wyróżnienie grup badanych, którzy zakończą związek, odwołując się do różnej argumentacji. Takie spojrzenie wydaje się lepiej opisywać złożoność motywacji, która stoi za decyzją odejścia od partnera(-ki), aniżeli jednostkowa analiza powodów.

Segmentacja w ramach kategorii płci pokazuje, że wśród kobiet najliczniej i prawie równolicznie (około 40%) reprezentowane są kobiety, które są gotowe zakończyć związek, jeśli przestaje on funkcjonować prawidłowo w każdym analizowanym obszarze, oraz te, dla których jedynie doświadczanie przemocy lub niewierności stanowi powód do rozstania. Najmniej liczną (około 20%) reprezentację stanowią kobiety, które na ogół nie zdecydowały się na odejście od partnera z innego powodu niż dysfunkcje związku.

Mężczyźni są bardziej zróżnicowaną kategorią niż kobiety pod względem argumentacji na rzecz zakończenia związku. Najliczniej reprezentowani są mężczyźni, dla których obok dysfunkcji związku i niewierności partnerki powodem odejścia byłoby również osłabienie relacji w związku. Prawie jedną czwartą stanowi grupa mężczyzn, którzy wskazują przede wszystkim niedochowanie wierności i dysfunkcje związku jako powód rozstania, jak i grupa, dla której żaden z powodów nie jest dobrym argumentem zakończenia związku. Najmniej liczny jest typ stanowiący prawie jedną piątą badanych. Są to mężczyźni, dla których nie tylko zdrada i dysfunkcje związku, lecz także w dużym stopniu osłabienie relacji z partnerką i spadek jej atrakcyjności stanowiłyby asumpt do rozstania.

Analizy zróżnicowania powodów wewnątrz kategorii płci w zależności od cech społeczno-demograficznych umożliwiły z jednej strony zidentyfikowanie cech różnicujących motywacje do rozstania wśród kobiet i mężczyzn, z drugiej zaś skonstruowanie typologii kobiet i mężczyzn pozwalającej na rozpoznanie społeczno-demograficznych konsekwencji różnic płciowych w tym zakresie.

Uzyskane wyniki pokazują, że w przypadku kobiet potencjał do rozstań związany jest przede wszystkim z dysfunkcją związku i niedochowaniem wierności. Te powody wskazują prawie wszystkie kobiety – w każdym z typów pojawia się argumentacja związana z tymi czynnikami. W mniejszym zakresie o gotowości odejścia od partnera decydują przyczyny związane z niewłaściwym funkcjonowaniem związku w innych obszarach. Młody wiek i bycie w nieformalnym związku okazały się cechami wzmacniającymi gotowość do zakończenia związku z powodu osłabienia relacji między partnerami – oddalenia się od siebie, utraty poczucia bliskości, częstych kłótni. Wydaje się zatem, że to przede wszystkim młode kobiety oczekują od związku Giddensowskiej „czystej relacji”. Na podstawie przeprowadzonych analiz można wnosić, że sformalizowanie związku osłabia gotowość kobiet do rozstania z innych powodów niż uzależnienie partnera i przemoc. Wraz z wiekiem badanych na sile tracą argumenty związane z oczekiwaniami dotyczącymi zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa w związku, zaufania, potrzeby bliskości i intymności.

Również w przypadku mężczyzn najważniejszym zagrożeniem dla trwałości związku są niedochowanie wierności oraz występujące w związku przemoc i uzależnienie. W szczególności są to pierwszoplanowe powody dla mężczyzn reprezentujących trzy (pierwszy, drugi i czwarty) spośród czterech wyróżnionych typów. Przedstawiciele dwóch typów (drugiego i trzeciego), czyli prawie połowa mężczyzn, wskazują na powody związane z oddaleniem się partnerów, trudnościami w porozumiewaniu się, wypaleniem w związku jako możliwą przyczynę odejścia. Wśród mężczyzn odnotować można odmienne motywacje związane z wiekiem, kategorią społeczno-zawodową i statusem intymnym. Z jednej strony w typie drugim częściej lokują się mężczyźni starsi, pozostający poza sferą pracy zawodowej. Wydaje się, że jakość związku jest dla nich ważna. Z drugiej strony wraz z wiekiem częściej wśród mężczyzn występuje typ trzeci, z najsłabszym potencjałem do rozstania. W tym typie, częściej niż w innych, znajdują się mężczyźni żonaci, z takich grup społeczno-zawodowych jak kadra kierownicza i specjaliści, ale również emeryci i renciści. Dla nich żaden z powodów nie jest zdecydowanie ważnym argumentem uzasadniającym odejście. Jednocześnie największą gotowość do rozstania można stwierdzić wśród mężczyzn typu czwartego, którzy jako możliwe przyczyny odejścia wskazywali wszystkie roz-

ważane w badaniu sytuacji. Przy czym im młodsi mężczyźni, tym częściej takie podejście prezentują. Interpretacja uzyskanych wyników prowadzi do wniosku, że Giddensowskie związki najbliższe są mężczyznom najmłodszym i pewnej grupie mężczyzn starszych, którzy w dojrzałej fazie życia oczekują od związku tak zwanej czystej relacji.

Badania pozwoliły ustalić, że wśród kobiet argumentacja uzasadniająca decyzję o rozstaniu jest różnicowana przez wiek, wykształcenie i status intymny. Natomiast w przypadku mężczyzn powody wskazywane jako znaczące dla decyzji o odejściu od partnerki różnicuje wiek, kategoria społeczno-zawodowa oraz status intymny. Stwierdzenie, że najmniej skłonne do rozstania byłyby kobiety legitymujące się wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym, koresponduje z najnowszymi wynikami badań nad rozwodami w Polsce [Rocznik Demograficzny 2019]. Wynika z nich, że kobiety reprezentujące najniższe kategorie wykształcenia rozwodzą się najrzadziej, natomiast najczęściej te z wykształceniem średnim lub wyższym. Wydaje się jednak, że znaczenie statusu intymnego w kontekście badania potencjału rozstań należy interpretować ostrożnie, ponieważ życie w związkach nieformalnych i życie w pojedynkę koreluje z młodym wiekiem [por. Paprzycka, Izdebski 2016]. Ustalenie tego związku wymaga kontynuacji prac badawczych i rozszerzenia analiz o analizy wielozmiennowe.

Ustalenia z badań, podejmowane w perspektywie koncepcji płci społeczno-kulturowej jako struktury autorstwa R. Connel, operacjonalizowanej z cech statusu społecznego, nie uprawniają do wyprowadzenia wniosków w kontekście tej koncepcji. Korelacje między cechami statusu społecznego i orientacji na rozstanie przyniosły tylko odpowiedzi w zakresie dwóch cech: wykształcenia u kobiet i grupy społeczno-zawodowej u mężczyzn. W przypadku pozostałych cech nie stwierdzono różnic istotnych statystycznie. Wydaje się jednak, że potencjał tej koncepcji, korespondującej z ujęciami strukturalistycznymi, może prowadzić do nowych ustaleń dotyczących trwałości związków z uwzględnieniem wymiaru klasowego. Zrealizowane badania mogą stanowić punkt wyjścia do kontynuacji badań nad powodami decyzji o rozstaniu w zależności od umiejscowienia w strukturze społecznej i przyczynić się do ponownej konceptualizacji i operacjonalizacji płci jako struktury jako zmiennej wyjaśniającej

Podsumowując uzyskane wyniki, można stwierdzić, że analizy przyczyn nietrwałości współczesnych związków wpisują się w tezy o zachodzących przemianach w sferze relacji intymnych. Badani zdecydowanie nie wykluczają rozstania, przeciwnie, dopuszczają możliwość zakończenia związku. Z badań wynika, że w zakresie analizowanych powodów wszystkie kobiety dopuszczają rozstanie – wszystkie wskazały co najmniej jeden powód, a dla jednej czwartej

mężczyzn uwzględnione w badaniu powody nie są wystarczającymi motywacjami podjęcia decyzji o rozstaniu. Ustalenia te potwierdzają rezultaty innych badań, z których wynika, że to kobiety częściej inicjują rozstanie, a mężczyźni częściej skłonni są pozostać formalnie w związku [por. Hills, Rubin, Peplau 1976; Shapiro, Lambert 1999]. Zbieżne są także z obserwowaną od lat 80. w Polsce tendencją, że powództwo o rozwód wnoszą częściej kobiety niż mężczyźni [Rocznik Demograficzny 2018]. Przy czym najwyraźniej gotowość do zakończenia związku modyfikuje wiek badanych. Wydaje się, że zarówno młode kobiety, jak i młodzi mężczyźni stawiają najwyższe oczekiwania swoim związkom i w sytuacji, kiedy nie są one spełnione, gotowi są na rozstanie. Odejdą w nadziei na nowy, lepszy związek lub wybiorą życie bez partnera. Uzyskane rezultaty są spójne z wnioskami innych badaczy, z których wynika, że im starszy wiek, tym tendencja do rozstania słabnie, a związki są bardziej stabilne [por. Szlendak 2011: 288]. Uzyskane wyniki mogą wskazywać na liberalizację poglądów dotyczących trwałości związków przede wszystkim wśród młodych osób i oznaczać, że w przyszłości związki młodych osób będą się rozpadać, a te, które pozostaną, nawet jeśli wraz ze stażem związku pojawi się oddalenie partnerów – raczej będą trwałe, chyba że dojdzie do przemocy lub uzależnienia. Przy czym oddalenie partnerów częściej może jednak skłonić do odejścia mężczyzn, którzy nie zaakceptują osłabienia relacji w związku i mimo dojrzałego wieku zdecydują się na rozstanie.

WNIOSKI

Badania pozwoliły ustalić, że największym zagrożeniem dla trwałości związku jest jego dysfunkcja i niedochowanie wierności przez partnerów. Hipoteza zakładająca zróżnicowanie znaczenia powodów mających swoje źródło w różnych obszarach funkcjonowania związku ze względu na płeć została potwierdzona tylko w przypadku argumentów związanych z dysfunkcją związku.

Wyniki badań wzmocniły hipotezę o zróżnicowaniu powodów potencjalnej decyzji o odejściu od partnera wśród kobiet i mężczyzn. Stwierdzono, że mężczyźni są bardziej zróżnicowani niż kobiety pod względem uzasadnienia decyzji o zakończeniu związku. Ustalono, że źródłem zróżnicowania przynależności do grup nadających odmienne znaczenie powodom decyzji o rozstaniu są czynniki społeczno-demograficzne. Typologiczne zróżnicowanie kobiet związane jest z wiekiem, wykształceniem i statusem intymnym, natomiast ułożenie w typach wyróżnionych wśród mężczyzn jest zróżnicowane ze względu na wiek, przynależność do grupy społeczno-zawodowej i status intymny.

BIBLIOGRAFIA

- Acker Joan.** 1990. "Hierarchies, jobs, bodies: A theory of gendered organizations". *Gender & Society* 2: 139–158.
- Afifi Tamara, Sharde Davis, Amanda Denes, Anne Merrill.** 2013. "Analyzing divorce from cultural and network approaches". *Journal of Family Studies* 19(3): 240–253.
- Amato Paul R.** 2000. "The consequences of divorce for adults and children". *Journal of Marriage and Family* 62(4): 1269–1287.
- Annuaire Statisticum Ecclesiae in Polonia.** 2018. Lublin: Wydawnictwo Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC. http://www.iskk.pl/images/stories/Instytut/dokumenty/Annuaire_Statisticum_2018.pdf [dostęp: 12.06.2019]
- Bauman Zygmunt.** 2003. *Liquid love: On the frailty of human bonds*. Cambridge: Polity Press.
- Beck Ulrich, Elizabeth Beck-Gernsheim.** 1995. *The normal chaos of love*. Cambridge: Polity Press.
- CBOS.** 2013. Polacy o rozwodach. Komunikat z badań. BS/36/2013, Centrum Badania Opinii Społecznej. Warszawa: Wydawnictwo Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_036_13.PDF [dostęp: 17.06.2019].
- CBOS.** 2019. Stosunek Polaków do rozwodów. Komunikat z badań nr 7/2019, Centrum Badania Opinii Społecznej. Warszawa: Wydawnictwo Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_007_19.PDF [dostęp: 07.02.2020].
- Connell Raewyn.** 1987. *Gender and power: Society, the person and sexual politics*. California: Stanford University Press.
- Connell Raewyn.** 2013. *Socjologia płci. Płeć w ujęciu globalnym*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Eurostat.** 2015. Marriage and birth statistics – new ways of living together in the EU. <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/42059.pdf> [dostęp 07.06.2019].
- Ferree Myra M.** 2003. "Practice makes perfect?: A comment on Yancey Martin's gendering practices, practicing gender". *Gender & Society* 17(3): 373–378.
- Giddens Anthony.** 2006. *Przemiany intymności: Seksualność, miłość i erotyzm we współczesnych społeczeństwach*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Giddens Anthony.** 2007. The global revolution in family and personal life. In: *Family in Transition*, A.S. Skolnick, J.H. Skolnick (eds.), 76–95. Boston: Pearson.
- Hills Charles T., Zick Rubin, Letitia A. Peplau.** 1976. "Breakups before marriage: The end of 103 affairs". *Journal of Social Issues* 32(2): 147–168.
- Holmes Janet, Meredith Marra.** 2011. "Leadership discourse in a Maori workplace: Negotiating gender, ethnicity and leadership at work". *Gender and Language* 5(2): 317–342.
- Illouz Eva.** 2016. *Dlaczego miłość rani. Studium socjologiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Jalovaara Marika.** 2003. "The joint effects of marriage partners' socioeconomic positions on the risk of divorce". *Demography* 40(1): 67–81.
- Jamieson Lynn.** 1998. *Intimacy: Personal relationships in modern societies*. Cambridge–Malden: Polity Press.
- Jamieson Lynn.** 2008. Od rodziny do intymności. W: *Socjologia codzienności*, P. Sztompka, M. Bogunia-Borowska (red.), 115–142. Kraków: Wydawnictwo Znak.

- Jarocka Marta.** 2015. „Wybór formuły normalizacyjnej w analizie porównawczej obiektów wielocechowych”. *Engineering Management in Production and Services* 7(1): 113–126. DOI: 10.12846/j.em.2015.01.08.
- Jewdokimow Marcin, Magdalena Garncarek.** 2007. „W pół kroku. Single o sobie samych”. *Societas/Communitas* 4–5(2): 173–194.
- Kaufmann Jean-Claude.** 1993. *Sociologie du couple* (4 edition). Paris: Presses Universitaires de France.
- Kaufmann Jean-Claude.** 1995. *Trame coniugali. Panni sporchi e rapporto di coppia*. Bari: Edizioni Dedalo.
- Kaufmann Jean-Claude.** 2005. *Casseroles, amour et crises. Ce que cuisiner veut dire*. Paris: Armand Colin.
- Kaufmann Jean-Claude.** 2008. *Baruffe d'amore. Le piccole guerre di coppia*. Bologna: Societa Editrice il Mulino.
- Kaufmann Jean-Claude.** 2012. *Niezwykła historia szczęśliwej miłości*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Kukula Karol.** 2000. *Metoda unitaryzacji zerowanej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Lahad Kinneret.** 2011. “Singlehood, waiting, and the sociology of time”. *Sociological Forum* 27(1): 163–186.
- Lévi-Strauss Claude.** 2012. *Elementarne struktury pokrewieństwa*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Volumen.
- Martin Patricia Y.** 2004. “Gender as social institution”. *Social Forces* 82(4): 1249–1273.
- Musiał Maciej.** 2015. *Intymność i jej współczesne przemiany. Studium z filozofii kultury*. Kraków: Wydawnictwo Universitas.
- Paprzycka Emilia, Edyta Mianowska.** 2020. Granice (nie)trwałości związku. Rozstanie jako kategoria analizy w badaniach nad współczesną parą intymną. W: *Obrazy życia rodzinnego i intymności. Książka dedykowana Profesor Annie Kwak*, M. Bieńko, M. Rosochacka-Gmitrzak, E. Widel (red.), 112–142. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Paprzycka Emilia, Zbigniew Izdebski.** 2016. *Single i singielki. Intymność i seksualność osób żyjących w pojedynkę*. Warszawa: Difin.
- Paprzycka Emilia.** 2019. Biografie intymne singli – analiza typologiczna. W: *Obyczajowość seksualna Polaków. Perspektywa interdyscyplinarna*, K. Wąż (red.), 135–177. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Raport GUS.** 2016. Małżeństwa oraz dzietność w Polsce. oprac. J. Stańczak, K. Stelmach, M. Urbanowicz. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny. https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5468/23/1/1/malzenstwa_i_dzietnosc_w_polsce.pdf [dostęp 10.04.2019].
- Rocznik Demograficzny.** 2016. Główny Urząd Statystyczny. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych. http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5515/3/10/1/rocznik_demograficzny_2016.pdf [dostęp: 7.06.2019].
- Rocznik Demograficzny.** 2018. Główny Urząd Statystyczny. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2018,3,12.html> [dostęp: 17.02.2020].
- Rocznik Demograficzny.** 2019. Główny Urząd Statystyczny. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-demograficzny-2019,3,13.html> [dostęp: 17.02.2020].

- Schmidt Filip.** 2015. *Para, mieszkanie, małżeństwo: Dynamika związków intymnych na tle przemian historycznych i współczesnych dyskusji o procesach indywidualizacji*. Warszawa –Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK i Fundacja na rzecz Nauki Polskiej.
- Shapiro Adam D., James D. Lambert.** 1999. "Longitudinal effects of divorce on the father-child relationship and on father's psychological well-being". *Journal of Marriage and the Family* 61(2): 186–203.
- Strzelecka Celina.** 2017. „Wpływ czasu społecznego na konstruowanie modeli życia rodzinnego”. *Tematy z Szewskiej* 219: 7–19.
- Szendak Tomasz.** 2011. *Socjologia rodziny: Ewolucja, historia, zróżnicowanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wallerstein Judith S., Sandra Blakeslee.** 1989. *Second chances: Men, women, and children a decade after divorce*. New York: Ticknor & Fields.
- Wharton Amy S.** 2006. *The sociology of gender: An introduction to theory and research*. Malden –Oxford: Blackwell Publishing.

Emilia Paprzycka
Edyta Mianowska

**THE IMPERMANENCE OF INTIMATE RELATIONSHIPS
– SOCIO-DEMOGRAPHIC CONDITIONS FOR REASONS
OF THE POTENTIAL DECISION TO BREAK UP FOR WOMEN AND MEN**

Abstract

The article falls within the field of the sociology of the family, primarily the sociology of couples and the sociology of intimacy. The study and the analysis were carried out from the perspective of the concept of changes in marriage and family life as proposed by L. Jamieson, A Giddens, U. Beck, and E. Beck-Gernsheim. The study was based on J.C. Kaufmann's concept of intimate relationship and R. Connell's concept of gender. Our main research focus was to identify the specific social conditions for the impermanence of relationships. The study was conducted in 2018 on a representative sample of 951 adult Poles, using direct interview method: The Computer Assisted Personal Interview (CAPI). The authors aimed to identify the valid reasons for breaking up a relationship for women and men in relationship crisis and dissatisfaction, and to establish the link between socio-demographic characteristics based on gender. It was established that a partner's infidelity and relationship dysfunction are the most frequently indicated reasons for breakups. Gender was noted as a factor diversifying the frequency with which such reasons were indicated only regarding relationship dysfunctions. The analysis within gender helped establish that in the case of women age, level of education, and intimate status were the factors that diversified the reasons for breaking up. Regarding men, such diversifying factors included age, socio-professional group, and intimate status.

Keywords: impermanence of intimate relationships, crisis in a relationship, divorce, women, men